KADİRLİ (OSMANİYE) VE ÇEVRESİNDE HASAN DEDE İLE İLGİLİ İNANIŞ VE MENKIBELER

Beliefs And Legends About Hasan Dede In Kadirli (Osmaniye) and Surrounding Areas

Esma ŞİMŞEK*

Öz

Osmaniye'nin Kadirli ilçesine bağlı İlbistanlı köyünde, "Hasan Dede Türbesi" adıyla anılan bir yer/makam vardır. Çevre insanları tarafından belirli zamanlarda ziyaret edilen bu türbe ile ilgili çeşitli inanışlar anlatılmaktadır. Rivayete göre, türbeye adını veren Hasan Dede, Hacı Bektaş dergâhının postnişini aracılığıyla Hacı Bektaş Velî'den el almış bir zattır. O, Kırıkkale'nin Hasan Dede Kasabasına yerleşmiş olsa da nasibini Anavarza ve çevresinde aramak adına Çukurova yöresine gelmiş, bir süre Kadirli'de de dolaşmıştır.

Kadirli ve çevresinde Hasan Dede'nin keramet sahibi bir eren olduğuna inanılır. Onun kerametleri arasında; olağanüstü bir güce sahip olması, tabiata hükmetmesi, taşı yürütmesi, dualarının gerçekleşmesi ve tayy-i zaman tayy-i mekân olayına bağlı olarak göz kapayıp açıncaya kadar bir diyardan başka bir diyara gitmesi gibi durumlar sayılabilir. Özellikle Tunceli ve çevresinde Munzur Baba'ya bağlı olarak anlatılan (Hacdaki ağasına yiyecek götürme), benzeri Hacı Bektaş Veli'ye de mal edilen efsanenin bir benzeri Hasan Dede için de anlatılır. Kadirli halkı, keramet sahibi olan Hasan Dede'ye olan saygılarını, keramet gösterdiği yere türbe yaptırarak göstermişlerdir. Türbede Hasan Dede'nin mezarı yoktur. Hasan Dede, keramet gösterdikten sonra oradan kaybolmuştur/ayrılmıştır. Ayrılırken orada bıraktığı takkesinin/börkünün (hırka, asa, çarık vs. olarak da bahsedilir) yerine bir türbe yapılmıştır.

Bu bildiride, Hacı Bektaş Velî'den el aldığı rivayet edilen ve hakkında fazla bilgi bulunmayan Hasan Dede tanıtılarak, onunla ilgili menkıbeler çeşitli yönleriyle değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hasan Dede, menkıbe, Hacı Bektaş Velî, Kadirli, keramet, eren

Abstract

There is a place called "Shrine of Hasan Dede" in İlbistanlı village in Kadirli, Osmaniye. There are various legends that people tell about this shrine visited by people living in nearby settlements on special days. The legend has it that Hasan Dede, whom the shrine was named after, was an individual who had taken over the leadership of Hacı Bektaş dervish convent from Hacı Bektaş Velî. Although he settled in Hasan Dede township of Kırıkkale, he traveled to Çukurova region in order to find a job in Anavarza and its surroundings and also wandered around in Kadirli for a while.

People in Kadirli and surrounding areas believethat Hasan Dede was a saint who worked miracles, including his extraordinary strength, his ability to rule the nature, to cause a stone to

* Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, Türkiye, esmsimsek@gmail.com

move, his dreams which realized, and his travel from one place to another in the blink of an eye depending on his ability to travel in time and to travel long distances. A legend similar to the ones attributed to Hacı Bektaş Veli and Munzur Baba (fetching food to his master during his pilgrimage) in Tunceli and its surroundings. The residents of Kadirli have shown their respect for Hasan Dede, who worked miracles, by building a shrine at the same place where he worked those miracles. Hasan Dede does not have a tomb within the shrine. Hasan Dede has disappeared/left after working his miracles. A shrine was built at the place where he had left his skullcap/headgear (it is also described as a cardigan, staff, rawhide sandal, etc.).

This paper will feature Hasan Dede, who is believed to have mentored by Hacı Bektaş Velî although there is not much information about him, and attempt to assess legends about him.

Keywords: Hasan Dede, menkıbe, Hacı Bektaş Velî, Kadirli, miracle, saint

1. Giriş

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde (Afyon, Bursa, Kütahya, Manisa, Rize, Safranbolu vs.) "Hasan Dede" adıyla anılan birçok türbe bulunmaktadır. Ancak bunlar arasında en meşhur olanı Kırıkkale'nin Hasandede kasabasında aynı adla anılan türbedir. Kaynaklara göre Hasan Dede (1489-1596), "Horasan diyarı Karaman ilinden Anadolu'ya gelmiştir. Babası 31. Babadan Hz. Peygamber (sav) evlatlarından ve Karaman Ustucalı dergâhının piri Şeyh Yakup Fakih'dir. Soy olarak aslı Muhammed nesli Ali soyundan 9. İmam Muhammet Taki'ye dayandırılır. … Hasan Dede, sekiz nefer derviş ile Anadolu'ya gelir. 1515 yılının ilkbaharında Suluca Karahöyük'e (Hacı Bektaş'a) gelir. Bir efsaneye göre; Hacı Bektaş'ın bırakmış olduğu Peygamber emanetlerinin Akpınar'dan kızıl elma aktığı zaman gelecek kişiye verileceği üzerinedir. O zamanın Postnişini Balım Sultan tarafından emanet olan Peygamberin tahta kılıcı Hasan Dede'ye verilir ve bundan sonra nasibinin Anavarza (Adana'dan sonra Çukurova'nın doğu tarafından Kadirli'ye dayanan bölge)'da olduğu söylenir." (Gökbulut, 1999: 101).

Bu olayla ilgili olarak başka bir rivayet de şöyledir: "Bir gün Hacı Bektaş'a kendinden sonra büyük bir mürşidin gelip gelmeyeceği sorulur, geleceği cevabı alınır. Bu mürşidin alameti söz konusu olduğunda Hacı Bektaş, önünde duran tahta kılıcı göstererek; 'Gelip bunu alacaktır.' şeklinde konuşur. Balım Sultan zamanında Hacı Bektaş tekkesine günün birinde bir zat gelir ve doğruca kılıca yönelir. Bu gelenin haber verilen mürşid olduğunu anlayan Balım Sultan, tahta kılıcı ona verir. Bu zat, meşhur Hasan Dede'dir." (Ocak, 1983: 132). Hz. Ali'ye dayandırılan, Kızılbaş ve Alevilerde mürşitlik alameti olan tahta kılıcı Hasan Dede'nin dışında Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş, Hacım Sultan ve Kızıl Deli de kullanmıştır (Ocak, 1983: 132).

Bizim burada üzerinde duracağımız konu, Hasan Dede'nin nasibini Anavarza'da araması ile ilintili olduğunu düşündüğümüz Osmaniye'nin Kadirli ilçesine bağlı İlbistanlı Köyü'nde bulunan Hasan Dede türbesidir. Çevre halkı, türbenin gerçek tarihi hakkında fazla bir bilgiye sahip değildir. Anlatıldığına göre Hasan Dede, Cabbar Dede ve Möhle Dede üç kardeştirler. Üçünün de farklı mekânlarda türbeleri bulunmaktadır. Hasan Dede türbesi, Kadirli'nin İlbistanlı Köyü'nde, Mustafalar mevkiindedir. Möhle Dede Türbesi, Kocalar mevkiinde, Cabbar Dede Türbesi ise Değirmendere Köyü'nün Maksutoluğu - Tekadi Yaylası civarındadır (Börklüoğlu, 2013: 26). Ancak son iki türbe depremde yıkılmış olup türbenin yeri taşlarla doldurulmuştur. Rivayete göre Hasan Dede, Akkoca, Kalfa Dede, Mölhe Dede, Avluk Dede gibi, çevrede ermiş olarak bilinen kişiler Tekeçöğü Dağı'nın tepesindeki ziyaret yerinde buluşur, bir araya gelirlermiş (Akyiğit vd., 2000: 102). Ancak, bu türbeler yıkılmış olduğu için, bunlarla ilgili herhangi bir bilgi elde edilememiştir.

Hasan Dede türbesi bugün hâlâ aktif olarak halkın ziyaret ettiği bir yerdir. Kanaatimizce buradaki türbeye adını veren Hasan Dede ile Kırıkkale'deki Hasan Dede aynı kişidir ve iki bölgedeki türbe de aynı şahsa aittir. Çünkü yukarıda verilen bilgilere dikkat edilirse, birinci rivayet, Hasan Dede'nin halkı irşat etmek için Çukurova bölgesine gittiği, bir süre Anavarza ve Kadirli dolaylarında dolaştıktan sonra tekrar Kırıkkale'ye döndüğü üzerinedir. Buna bağlı olarak, Hasan Dede ile ilgili bu rivayeti teyit eden çeşitli anlatıların Çukurova yöresinde özellikle de Kadirli ve çevresinde sıkça anlatıldığı görülmektedir. Çevre halkı, Hasan Dede'yi Hoca Ahmed Yesevî'nin Anadolu'ya gönderdiğine inanmaktadır. Ermişliği kabul edilen, ancak hakkında detaylı bilginin bulunamadığı Hasan Dede için Kadirli'nin İlbistanlı Köyü'nde bir de türbe yapılmıştır. Bölge halkı, bin yıllık olduğuna inanılan türbe ile ilgili de fazla bir bilgiye sahip değildir[1]. Aşağıda vereceğimiz menkıbelerden hareketle söz konusu türbede mezarın bulunmadığı anlaşılmaktadır. Sadece kerameti ortaya çıkan Hasan Dede, hırkasını oradaki taşın üzerine bırakıp kaybolmuştur. Bu olaya tanık olan insanlar da, gözden nihan olan Hasan Dede'nin ermiş bir kişi olduğunu anlayarak ona olan saygılarını ifade etmek için hırkasını (ceketini, asasını, börkünü, çarığını vs.) bıraktığı yere bir türbe yaptırmışlardır. Türbenin kıble yönündeki duvarında bulunan pencereye "günah deliği" denir ki, bunun sebebi, bu pencereden günahkârların geçemeyeceği, sadece günahsız kişilerin geçebileceği içindir.

Çukurova bölgesinde, özellikle de Kadirli ve çevresinde Hasan Dede'nin yaşadığına inanılması, adına bir türbenin yapılması ve türbenin belirli zamanlarda halk tarafından ziyaret edilmesi, onunla ilgili çeşitli inanışların yaratılmasına sebep olmuştur. Daha çok sözlü kaynaklardan tespit edilen bu inanış ve bilgiler şu başlıklar altında değerlendirilmiştir:

2. Türbenin Ziyaret Edilişinin Sebepleri

Türbe, Kadirli ve çevresinde yaşayan insanlar tarafından çeşitli zamanlarda, çeşitli sebeplerle ziyaret edilmektedir. Belirli bir ziyaret günü olmamakla beraber, halkın özellikle pazar günleri ve bayramlarda geldiği ifade edilmektedir. Burada, dua ve isteklerin kabulü için kurbanlar kesilip yemekler pişirilerek bütün halka dağıtılmaktadır. Geçmişte türbenin içinde bulunan taşlara ziyaretçilerin para attığı da söylenmektedir. Ayrıca namaz kılma, Kur'ân-ı Kerim ve mevlit okutma da burada yapılan ibadetler arasındadır. İslamiyet öncesi dönemin bir uzantısı olarak, dualaların kabulü için türbenin çevresindeki çalılara bez, ip ve çaput bağlandığı da görülmektedir. Bunların dışında, ziyarete gelenlerin, türbenin etrafında yedi kere dolanıp besmele çekmeleri de şarttır.

Halkın türbeyi ziyaret ediş sebepleri birbirinden farklıdır. Bunlardan bazıları:

2.1. Yağmur Duası İçin

Türk kültüründe yağmur duası; geleneksel birtakım törenler, çocuk oyunları ve bir din görevlisi rehberliğinde topluca yapılan dualar vesilesiyle olmak üzere üç şekilde yapılır. Bu türbede de yağmur duası için kurban kesilip bir hocanın rehberliğinde topluca dua edildiği görülmektedir. Ancak duanın dışında geleneksel bazı ritüeller de yapılmaktadır. Örneğin, dualar bir taşa okunur, ardından kalbi temiz biri bu taşın üzerine su döküp ıslattıktan sonra yağmurun yağmasını bekler. Bu törende, taşa su döken kişi çok önemlidir. İnancı sağlam, kalbi temiz, iyi niyetli biri olmalıdır. Türbe yakınında yaşayan kişilerden biri, buradaki yağmur duasının ne kadar etkili olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir: "Ben mesela, yağmur duasına gelip de ıslanmadan geri gideni bilmem. Yeter ki o daşı ısliyecek adam ele geçsin. Orada önce bir daşa dua okullar, sonra Hoca, cemaat içinden, hırsızlık yapmayan, içki içmeyen, kumar oynamayan birini o daşı ıslatması için çağırır. Kendine güvenen biri gelir, o daşı ıslatır gayrı. Hakket öyle temiz bir kişiyse, hoca da iyiyse, cemaat

ıslanmadan evine yetişemez." (Börklüoğlu, 2013: 27). Kaynak kişi burada, dua sonucu yağmurun yağdığını söylese de esas olan şeyin iyi niyet ve kalp temizliği olduğunu da vurgular.

Yağmur yağdırmak için yapılan geleneksel uygulamalar incelendiğinde, kullanılan malzemeler arasında taşın önemli bir yere sahip olduğu görülür. Örneğin belli miktardaki taşın okunup üflenerek bir çuvala konması ve bu çuvalın bir dereye/suya konulması; üzerine dua okunan taşların ormana gömülmesi, bir yatırın yanından alınan taşın göğe doğru atılması vs. (Tanyu, 1987: 174, 179-180). Bu tür uygulamalarda İslâmi düşünce ile Eski Türk inancının kaynaştırıldığı görülür. İslamiyet öncesi dönemlerde yağmur yağdırmak için kullanılan *"yada"* taşı, günümüze taş/okunmuş taş şeklinde gelmiştir. Yağmur yağdırmak için seçilen taşlara belli dualaların okunması ise İslâm diniyle ilgilidir.

2.2. Çocuk Sahibi Olmak İçin

Birçok türbede olduğu gibi, Hasan Dede Türbesi de çocuğu olmayan kadınların ziyaret kapısı olmuştur. Bir kaynak kişinin; "Önemli olan, burada temiz kalple dua etmektir. Çocuğu olmayan kadınlar, çocuk sahibi olmak için türbeye gelirler, abdest alıp dua ederler. Birçoğu bu şekilde çocuk sahibi oldu, çocukları kucaklarında türbeye geldiler." (Börklüoğlu, 2013: 28) şeklindeki sözleri, insanın yürekten istediğinde bütün dualaların gerçekleşebileceğinin küçük bir örneğidir.

2.3. Tedavi Amaçlı

Halk, türbeyi çeşitli hastalıklardan kurtulmak için de ziyaret eder. Gelenler, tekrar eski sağlıklarına kavuşabilmek için dilekte bulunup dua ederler. Ancak dileklerin gerçekleşebilmesi için ilgili kişinin orada belli bir süre uyuması gerekir. Uyku esnasında rüya görenlerin iyileşeceğine inanılır. Örneğin bir kaynak kişinin yaşadığı şu olay, bu inancın doğruluğunu ispatlar niteliktedir: "Bir gün, Alibeyli Köyü'nden bir kadın, deli çocuğunu buraya getirdi. Gece, kadın çocukla bu türbede yatmak istedi. Babam, kadının orada kalmasını uygun görmeyerek, çocukla beni gönderdi. Gittik, orada yattık… Sabah, çocuk beni uyandırdı; 'Haydi Cabbar Ağbi gidelim mi, sabah oldu.' dedi. Şaşırdım, çocuk akıllanmıştı. Sonra evlenip çoluk-çocuk sahibi oldu." (Börklüoğlu, 2013: 28).

Türbe, bunların dışında daha farklı sebeplerle de ziyaret edilir. Örneğin cinlerin çarptığına inanılan ve ağzı kilitlenip konuşamayan kişiler de bu türbeye getirilir (Okuşluk, 1994: 151).

Sonuçta, çoğu kişi tarafından doğruluğu kabul edilmese de insanın inancına bağlı olarak bazı hastalıklardan kurtulmak ya da manevi anlamda rahatlamak için de türbenin ziyaret edildiği ve olumlu sonuçlar alındığı ifade edilmektedir. Burada dikkat çeken başka bir konu ise Alevi-Bektaşi inancına mensup diğer türbeler daha çok Aleviler tarafından ziyaret edilirken bu türbenin herkes tarafından ziyaret edilmesidir. Belki de türbenin bulunduğu yerde Alevi inancına sahip insanların olmaması, türbenin herkes tarafından sahiplenilmesine vesile olmuştur.

3. Hasan Dede ile İlgili Kerametler

Ahmed Yesevî'nin izinde giden ve Hacı Bektaş Velî'den el aldığına inanılan Hasan Dede, kalbi temiz, dini bütün ve keramet sahibi bir evliya olarak kabul edilir. "Evliya" veya "ermiş" olarak nitelendirilen Allah dostu kişilerin ise en büyük mahareti keramet göstermeleridir. Hasan Dede'nin de bazı durumlarda olağanüstü olaylar sergileyen keramet sahibi bir kişi olduğuna inanılmaktadır. Bu kerametlerden bazıları, Hasan Dede'yle bütünleşmiş olup doğrudan ona bağlı anlatılan olaylarken, bazıları farklı yerlerde, farklı isimlere bağlı olarak da anlatılmaktadır. Bunlar:

3.1. Taşı Yürütme

Evliya menkıbeleri arasında sıkça rastlanan motiflerden biri, olağanüstü güçler sergileyerek tabiata hükmetmedir. Ahmed Yesevî'nin Karacuk dağını ortadan kaldırması, Geyikli Baba'nın geyiklere hükmetmesi vb. olaylar, bunlara en güzel örneklerdir. Kadirli ve çevresinde Hasan Dede'ye bağlı olarak anlatılan menkıbeler arasında da en yaygın olanı bu motif üzerinedir. Varyantlar arasında küçük farklılıklar olsa da ana konu, Hasan Dede'nin 20-30 kişinin kaldıramadığı bir değirmen taşını elini dahi sürmeden istenilen yere götürmesidir. 21 Ağustos 1990 yılında, Kadirli'nin İlbistanlı Köyü'nde ikamet etmekte olan Ahmet Tokdan[2] bu olayı şöyle anlatmıştır: "Bundan 140 sene önce, 15 kişi nöbetleşerek bir değirmen taşını götürüyorlarmış. Yanlarına bir adam yaklaşarak; 'Taşı bırakın!' der. Adamlar taşı bırakır. Gelen adam yürümeye başlayınca taş da arkasından yuvarlanıp gider. Değirmenin yapılacağı yere kadar böyle giderler. Oraya varınca, taşı yürüten adam kaybolur. Arkasından

gelenler, bu adamın adının Hasan Dede olduğunu öğrenince oraya bir türbe yaptırırlar (Bir hanım bacı da yardım olsun diye bir çift öküz verir.).” Ancak gönderme yapılan tarih, Hasan Dede’nin yaşadığı tarihten farklı olup kaynak kişinin kulaktan duyma bilgisidir.

Aynı konu bir başka anlatıcının dilinden ufak-tefek değişikliklerle şu şekilde anlatılmaktadır: “Hasan Dede, çobanlık yapmaktadır. Halk, oradaki bir değirmene uzak bir yerden değirmen taşı getirmek istemiş, fakat taşı bir türlü yerinden oynatamamış. Bu durumu gören Hasan Dede, taşı kendisinin götürebileceğini söyler. Taşı kaldıramayan 20-30 kişilik grup, bununla alay ederek evlerine gider. Hasan Dede, taşa hitaben; “Gel taşım gel!” diyerek yola koyulur. Taş yuvarlanıp bunun arkasından gelir. Köylüler, ertesi gün yine taşın bulunduğu yere gittiklerinde, taşın orada olmadığını görürler. Sorup soruşturduktan sonra, taşı Hasan Dede’nin değirmene getirdiğini öğrenirler. Sırrı ortaya çıkan Hasan Dede, hırkasını taşın başına bırakarak kayıplara karışır. Hırkasının bulunduğu yere çevre halkı tarafından türbe yapılır.” (Akyiğit vd., 2000: 102). Dikkat edilirse bu varyantta da konu aynı olup değirmene taş götürme işlemi vardır. Fark ise, taşı götüren Hasan Dede’nin sırrı ortaya çıkınca ortadan kaybolması, ama bir işaret olarak hırkasını taşın üzerine bırakmasıdır.

Refiye Okuşluk tarafından derlenen varyantta ise farklı bir köy adı verilir. Burası da Kadirli’ye bağlıdır, ancak köyün adı Harkaçtığı’dır ve türbenin bu köyde olduğu söylenir. Diğer taraftan su değirmenini de Ümmügülsüm adında zengin bir kadın yaptırmak istemiştir. Ancak değirmenin bir taşı eksiktir. Uzak bir yerde büyükçe bir taş kestirir. Fakat bütün çabalarına rağmen taşı yerinden oynatamazlar. O çevrede yaşayan dört kardeşten en küçüğü olan Hasan Dede, bir gece taşın yanına giderek; *“Arkamdan gel!”* der. Taş, Hasan Dede’nin peşinden değirmene kadar yuvarlanıp gider. Hasan Dede, taşı yerine yerleştirir. (Ancak bu olayı, Hasan Dede’nin ağabeyi Cabbar Dede görmüştür.) Ertesi gün, taşın yerleştirildiğini gören Ümmügülsüm kadın, tellal çağırttırarak, taşı getireni ödüllendireceğini söyler. Cabbar Dede gidip bütün gördüklerini tek tek anlatır. Köylüler Hasan Dede’yi bulurlar. Sırrının herkes tarafından öğrenildiğini anlayan Hasan Dede; “Artık bu dünyada yerim kalmadı. Hırkamı nerede bulursanız türbemi oraya yapın.” diyerek kaybolur. Ümmügülsüm Kadın, hırkasının bulunduğu yere Hasan Dede’nin türbesini yaptırır (Okuşluk, 1994: 157).

Dikkat edilirse bu anlatı da ufak-tefek farklılıklarla birlikte diğer varyantlara benzemektedir. Sadece değirmeni yaptıran bir hanımdır ve Hasan Dede'nin sırrını ağabeyi Cabbar Dede ifşa etmiştir.

Konuyla ilgili bir başka rivayette ise taşı rahat bir şekilde istenilen yere götüren Hasan Dede'nin ceketi, yolda bir çalıya takılınca çıkarıp oraya bırakır. Bir süre sonra ayağından da papucunun bir teki çıkar, sonra da kaybolur. Adamın iyi bir zat olduğunu anlayan halk, ceketinin ve papucunun bulunduğu yerin arasına bir türbe yaptırırlar (Balıkçı 1996: 239-240). Bu anlatıda da diğerlerinden farklı olan durum, Hasan Dede'nin taşı getirdiği yere işaret olarak ceketi ile birlikte papucunun birini de bırakmasıdır. Bu eşyalar, mekân belirlemede bir işaret olup türbenin yapılacağı yeri göstermektedir.

Son dönemlerde derlenen bir anlatıda, konu biraz değişmiştir. Rivayete göre Hasan Dede, annesiyle birlikte köyde yaşamaktadır. Bir gün annesine; "Anne, ben eve gelmezsem, benim hırkam nerede bulunursa oraya benim türbemi yaptır." der. Daha sonra, bugünkü türbenin hemen üç yüz metre yakınında bir taş ocağı vardır. Köylüler, ev yapmak için burada taş kesmektedirler. Öğle vakti Hasan oraya varıp selam verir. İşçiler, yanlarına davet edip yemeklerinden ikram etmek isterler. Ama Hasan, işinin olduğunu söyleyerek yoluna devam eder. Ancak Hasan giderken kestikleri taşların hepsi bunun peşinden gitmeye başlar. Köylüler, "*Taşları götürme…!*" diye Hasan'ın arkasından seslenirler. Bunun üzerine Hasan gözden kaybolur. (Türbenin olduğu yerde bu taşlar hâlâ durmaktadır.) Bu olay üzerine Hasan'ın annesi gelip bakar ki, toprak çatlamış/yarılmış, hırkası da o çatlakların arasında kalmış. Annesi, oradaki işçilerden, oğlu için bir türbe yapmalarını ister. İşçiler de bugünkü türbeyi yaparlar (Börklüoğlu, 2013: 27).

Bu anlatıdan hareketle menkıbenin geçmişten günümüze taşınırken bir hayli değişikliğe uğradığı söylenebilir. En belirgin değişiklik ise kerametleri ortaya çıkan bir velinin kayıplara karışmasının burada nasıl tahayyül edildiğidir. Hasan Dede, yer yarılıp yerin içine girmiş, bu arada hırkası dışarda kalmıştır. Bir işaret olarak kabul edilen hırkanın olduğu yere de Hasan Dede'nin vasiyeti üzerine bir türbe yapılmıştır. Halbuki diğer varyantlarda, türbenin yapılmasını Hasan Dede istememiş, kerametini gören yöre halkı, kendi istekleri ile yaptırmıştır.

1992 yılında, İlbistanlı Köyü'nde yaşayan Dilek Şen'in büyükbabasından dinlediği menkıbede konu biraz daha farklıdır: Hasan Dede, Yağmur De-

de'nin oğludur. Onun, Bulut Dede ve Yıldız Dede adlarında iki kardeşi daha vardır. Bunlar diyar diyar dolaşıp hem İslamiyet'i anlatır hem de dertlilerin derdine deva olmaya çalışırlarmış. Hasan Dede, bunlara farklı yerlere gitmeyi teklif eder ve kendisi de Kadirli'ye yakın bir köye gelir ve oraya yerleşir. Bir gün, Hasan Dede'nin taşı çağırdığını ve taşın da yuvarlanarak onun yanına gittiğini gören bir adam, onun büyücü olduğunu düşünür. Durumu diğer köylülere de anlatarak Hasan Dede'nin yanına çağırdığı bütün taşları alıp Hasan Dede'yi de bir dağ evine hapsederler. Getirdikleri taşları, kendi bulundukları yere çağırırlar, ama taşlarda bir hareket olmaz. Daha sonra; "*git*" dediklerinde, bütün taşlar Hasan Dede'nin evine gider. Diğer taraftan Hasan Dede, hapsedildiği evde; "*Açıl kap açıl, efendine yol aç!"* deyince kapı kendiliğinden açılır. Köylüler, Hasan Dede'nin dışarı çıktığını görünce tekrar taşlamaya başlarlar. Ancak atılan her taş, Hasan Dede'ye yaklaşınca güle dönüşür! Onun, ermiş bir zat olduğunu anlayan köylüler, elini öpüp ondan af dilerler. Öldükten sonra da evini türbe yaparlar (Şimşek, 1996a: 259).

Dikkat edilirse bu anlatının biraz masallaştığı ve diğer rivayetlerden etkilendiği rahatlıkla görülür. Ancak Yağmur Dede, Bulut Dede ve Yıldız Dede adları ile türbenin yağmur duası için ziyaret edilmesi arasında bir bağlantının olduğu da rahatlıkla görülebilir.

Verilen örneklerin hemen hepsinde yer alan taşın, Hasan Dede'nin peşinden yuvarlanıp gitmesi motifi, halkın zihninde öylesine yer etmiştir ki, türbe ile ilgili inanışları da etkisi altına almıştır. Türbeye yakın mekânlarda yaşayan kişilerin, bizzat tanık olduklarını iddia ettikleri bazı olağanüstü olaylar, bu durumun en güzel örneğidir: "Türbenin başında bir daş var. O daşı kırılmış diye götürdük, yuvarlayıp attık, gene yuvarlana yuvarlana yerine geldi. Aynı şekilde, türbenin içindeki tası aldık eve getirdik, sabah bir de baktık ki kendi kendine tekrar eski yerine gitmiş. Denemek için birkaç kere aynı şeyi yaptık, her seferinde tas, tekrar eski yerine gitti." (Börklüoğlu, 2013: 27). Bu sözler, evliyaların kerametlerinin ölümlerinden sonra da devam ettiğini göstermektedir ki, benzer durumlar başka türbeler, mezarlar ve camiler için de anlatılır.

Taşın kutsallığı Kırıkkale'de bulunan Hasan Dede türbesi için de geçerlidir. Hasandede Camii'nin köşesinde de Mekke'den gelen ve hacer'ül esved olduğuna inanılan bir taş vardır. Kutsal kabul edilen bu taşa, ziyaretçiler ellerini ve yüzlerini sürerek "hacı" olacaklarına inanırlar.

3.2. Tayy-i Zaman Tayy-i Mekân

Ermişliği kabul edilen kişilerin gösterdiği kerametlerden biri de tayy-i zaman-tayy-i mekân olayı ya da zamandan ve mekândan münezzeh olmalarıdır. Bu tür anlatılarda, Ahmed Yesevî'nin sabah namazının sünnetini Yesi'de, farzını Kâbe'de kılması gibi, göz kapayıp açıncaya kadar bir yerden çok uzak bir yere gitme söz konusudur. Aynı kerametin Hasan Dede'ye bağlı olarak da anlatıldığı görülmektedir. Kadirli'nin Şabaplı Köyü'nden tespit edilen menkıbenin konusu şöyledir: Hasan Dede, köydeki ağanın yanında çobanlık yapmaktadır. Gün gelir, ağa Hacca gider. Bir gün ağanın hanımı içli köfte yapar ve Hasan'a; "*Keşke Ağan da olsaydı, içli köfteyi çok severdi."* der. Bunun üzerine Hasan: "*Hanımım, hazırla da götüreyim!"* der. Kadın, Hasan'ın canının içli köfte istediğini düşünerek bir tabak daha verir. Hasan, köfteyi alıp Hacdaki ağasına götürür. Ağa, bu duruma çok şaşırır. Tabağı vermeyerek, kendisinin getireceğini söyler. Hac dönüşü ağa, köfte tabağını[3] göstererek olanları herkese anlatır. Elini öpmeye gelenlere de; "*Benim elimi değil, Hasan'ın elini öpün!"* der. O anda Hasan, Allah tarafından gelen bir güç ile kaybolur. Aramalara rağmen hiçbir yerde bulunmaz. Sadece, kaybolduğu yerde hırkası kalmıştır. Halk, hırkanın düştüğü yere Hasan Dede'nin türbesini yaptırarak ziyaret etmeye başlar (Okuşluk, 1994: 139).

Kadirli ve çevresinde Hasan Dede'ye bağlı olarak anlatılan bu olay hemen hemen bütün Türk dünyasında bilinmekte olup her bölgede farklı bir ada bağlı olarak anlatılmaktadır[4]. Örneğin Balıkesir'de *"Ali Dede"*ye, Bursa'da *"Helvacı Bacı"*ya, Bergama'da *"Lokma Dede"*ye, Diyarbakır'da *"Ali Baz"a*, Erzurum'da *"Ahmet Baba"*ya, Gaziantep'te *"Şeyh Bilecen" ve "Memik Dede"*ye, Tunceli'de "*Munzur Baba"*ya, Kars'ta *"Hacı Kağızman"*a, Hatay'da *"Bâyezid-i Bestâmi"*ye, Kocarlı'da *"Bilal Dede*"ye, Kozan'da *"Hacı Efraim Devletlü*"ye, Malatya'da *"Hacı Yusuf"*a, Mudurnu'da *"Fariğ Emine"* adlı kadın evliyaya, Muğla'da *"Çoban Evliya*"ya, Yozgat'ta *"Aliyar"*a vb. bağlı olarak anlatılan bu efsane Kıbrıs, Bosna-Hersek vb. yerlerde de bilinmekte olup daha önceki bir çalışmamızda 50'ye yakın varyantını tespit etmiştik (Şimşek, 2015: 105-115). Bu efsanenin benzerine *Hacı Bektaş Veli Velayetnâme*'sinde de rastlanır[5]. Aslında hepsinde olay basamakları aynıdır. Bunlar:

1. Ağa (bey, efendi, patron) hacca veya başka bir sebeple uzak bir yere gider.

2. Evin hanımı, ağanın sevdiği bir yiyeceği pişirir.

3. Keramet sahibi olan hizmetkâr (çoban, lala), tayyi zaman – tayyi mekân olayına bağlı olarak, ağasının canının istediği yiyeceği, ona sıcak sıcak götürür.

4. Memlekete dönen ağanın, yiyeceğin kabını getirmesiyle hizmetkârın kerameti ortaya çıkar (Şimşek, 2015: 114).

Bu şekliyle oldukça yaygın olan efsanede sadece bölgenin kültürel yapısına göre götürülen yiyeceğin adı ve konduğu kap değişmektedir. Burada da Hasan Dede'ye bağlanarak anlatılmaktadır.

3.3. İnsanlar Sınava Tabii Tutulur

Tabiattaki birtakım varlıklar ve olaylar, bazen insanların nasıl bir karaktere sahip olduklarını, bazen dileklerinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini bazen de günahkâr olup olmadıklarını göstermeye vesiledir. Bazı durumlarda geleceğe dair bilgiler de tabiat unsurlarından yararlanılarak öğrenilir. Örneğin, bazı türbelerde okunmuş taş, dilek tutularak mum yardımıyla duvara yapıştırılmaya çalışılır. Eğer taş yapışırsa dilek gerçekleşecektir. Bazı bölgelerde her yeni doğan çocuğun bahtına bir ağaç dikilir. Ağaç ne kadar büyüyüp serpilirse o çocuğun soyunun da o kadar görkemli/büyük olacağına inanılır. Çukurova yöresinde, mezarların üzeri murt[6] dallarıyla kapatılır. Toprakla birleşen bu dallar kök tutup yeşerirse mezarda yatan kişinin sâlih amel işlediğine inanılır. Bazı kuyuların suyu, kötü kalpli biri yaklaşınca çekilir, temiz kalpli biri yaklaşınca çoğalır. Daha bunun gibi birçok olaydan hareketle geleceğe dair bazı haller öğrenilmeye çalışılır. Hasan Dede türbesinin de böyle bir özelliği vardır. Türbenin kıble yönündeki duvarında bulunan ve "günah deliği[7]" de denilen penceresi, buradan geçenlerin günahkâr olup olmadıklarını belirlemektedir. Yörede, günahkâr insanların ne kadar zayıf/ince olurlarsa olsunlar bu pencereden çıkamayacakları, günahsız kimselerin ise ne kadar kilolu olurlarsa olsunlar, pencereden rahatlıkla çıkabilecekleri inancı vardır. Konuyla ilgili bir kaynak kişi şunları söylemektedir: "Türbenin penceresinden üç defa geçmek gerekir. Üç defa geçilip dua edilir. Bu pencere günahı olanı sıkar, günahı az olan, 100 kilo da olsa, pencereden rahatlıkla geçer. Babamın anlattığına göre, günahı çok olan zayıf/cılız bir adam pencereden geçmek istemiş, pencere bunu sıkmış, bırakmamış. Adam, bağıra bağıra orada can vermiş. Adamın cesedini, oradan parçalayarak çıkarmışlar." (Börklüoğlu, 2013: 27).

Türbede bulunan bu pencere ile Nevşehir'in Hacıbektaş ilçesinde bulunan; "Delikli Taş" arasında büyük benzerlikler vardır. Delikli Taş için de aynı olay anlatılır. Buradaki delikten de günahkâr olan insanların geçemedikleri, orada sıkışıp kaldıkları anlatılır. Delikte sıkışan insanların kurtulabilmesi için bir adakta (kurban) bulunması gerekirmiş. Aynı konuyla ilgili olarak Ahmed Yesevî ile ilgili menkıbeler arasında da benzer bir olaydan söz edilir. Yesevîler arasında "Hum-i aşk" adı verilen küpün başında dilek tutulur. Eğer dilek kabul olursa, o kişinin eli, ne kadar kısa olursa olsun küpün dibine ulaşır, kabul olmadığı takdirde ne kadar uzun olursa olsun küpün dibine ulaşamaz (Şimşek, 1996b: 11).

Aslında pencere şeklinde olmasa da delikli taştan geçme Türk kültüründe oldukça yaygındır[8]. Hemen her bölgede, çeşitli hastalıklardan kurtulmak, çocuk sahibi olmak, sınıfı geçmek, sevdiğine kavuşmak için ya da bereketi artırmak için bu taşlardan geçildiği bilinmektedir. Özellikle Makedonya'da, Mayadağı civarında bulunan delikli taş etrafında, Hristiyanlar da dâhil olmak üzere büyük toplantılar yapıldığı, farklı isteklerle bu taşın içerisinden geçildiği söylenmektedir: "Söylentiye göre koyunları hastalıktan ölen ve tek koyunu kalan çoban, koyununu bu delikten geçirerek hayvanı salgın hastalıktan kurtarırmış. Bu kayadan kadın, çoluk çocuk geçiyorlar, deliğe sıkışan olunca havaya silah atıyorlar. Deliği geçemeyenlerin günahkâr olduğuna inanılıyor. Buradan üzgün, melânkolik insanlar, çocuğu olmayan kadınlar hatta fazla üremesi için hayvanlar, ipek böceği, tohum kutuları geçiriliyor." (Tanyu, 1987: 89).

Bu tür inanışlar, bazı kişiler tarafından hurafe olarak kabul edilse de halk arasında buna inanan, inanmasa da uygulamaktan vazgeçmeyen birçok insan vardır. Geçmişte ve günümüzde taşla ilgili inanış ve uygulamalar gözden geçirildiğinde aslında hayatımızın her aşamasında kutsal taşların olduğunu görürüz. Yeni doğan bebeğin kırkının çıkarılmasında kullanılan kırk taştan tutunuz da yağmur dualarına, düğün eğlencelerine, halk hekimliğine kadar birçok yerde taştan faydalanılır. Nitekim İslamiyet'te de, Kâbe'de bulunan Hacerü'l-Esved aynı özelliğe sahiptir.

3.4. Allah Aşkı / Dualaların Gerçekleşmesi

Tasavvufta, dünyevi arzulardan vazgeçip ilahi aşka/fenafillaha erişme en büyük arzudur. Hasan Dede ile ilgili anlatılarda da, onun tasavvuf ehli bir zat olduğu açıkça görülür. Anlatıldığına göre dağda çobanlık yapan Hasan Dede,

koyunlarını otlatır, onun dışında insanlarla ve dünyevi işlerle hiç ilgilenmezmiş. Dünyada gözü olmayan Hasan Dede, bir gün Allah'a; "*Beni yanına al!"* diye yalvarır. Bu duanın ardından Hasan Dede kaybolur. Hasan Dede'yi arayanlar, Savrun'un kenarında onun ayakkabılarını, keçesini ve asasını bulurlar. Onu tanıyanlar, bunun ulu bir zat olduğunu bildikleri için eşyalarının bulunduğu yere bir türbe yaptırırlar[9]. (Karadurduğolu, 2009: 123).

Yukarıdaki menkıbelere benzeyen bu anlatıda da Hasan Dede'nin, kendine ait bazı eşyalarını bırakarak bu dünyadan gidişi söz konusudur. Ancak diğer anlatılarda kerameti ifşa olduğu için kaybolurken burada Allah'a kavuşmak için dua ettiği ve duasının kabul olması üzerine kaybolduğu görülmektedir. Diğer anlatılarda olduğu gibi burada da Hasan Dede'nin herhangi bir yerde ölüsüne rastlanmamış, o yoklara karışırken geriye kendisine ait birkaç dünyevi işaret bırakmıştır.

3.5. Kerametlerinin Öldükten Sonra da Devam Etmesi

Tasavvuf ehli kişilerin göstermiş oldukları kerametler, onların hayatları ile sınırlı değildir. Ölümlerinden sonra da farklı şekillerde birtakım olağanüstülükler göstermeye devam ederler. Bunlar arasında, türbede yaşanan olağanüstülükler, savaşta askerlere yardım etme, rüyalara girme, göze görünerek iyileri mükâfatlandırıp kötüleri cezalandırma vs. gibi örnekler sayılabilir. Aynı durum Hasan Dede ve türbesi için de geçerlidir. Aslında türbenin ziyaret edilişinin sebepleri üzerinde durulurken bu konulardan da bahsedildi. Bu açıklamalara ek olarak sözlü kaynaklardan yapılan derlemelerde, konuyla ilgili şu bilgiler de tespit edilmiştir:

"Rahmetli annem, hanıma anlatırken duydum. Yağmurlu havalarda, yağmur durduktan sonra, türbenin çevresinde yeşil sarıklı şahıslar dolaşır, oraya çadır kurarlarmış, adamlar ışıl ışıl edermiş. Bir gün ben de dikkat ettim, baktım ki, dört tane yeşil sarıklı, türbeden çıkıp çadır kurmaya başladılar. Cesaretimi toplayı yanlarına yaklaştım, ama hemen kayboluverdiler. Annem, bunların dışında daha bir sürü şeyler görmüş; çadırın yanında develer, koçlar görürmüş. Hatta bir seferinde annem değirmene gitmiş, dönüşü geceye gelince korkmuş. O sırada, develerle, koyunlarla uğraşan bir kadın gelip annemi türbenin yanından geçirmiş. Annem biraz ilerleyip arkasını döndüğünde kimseyi görmemiş. Babamın inancına göre, annemin korktuğunu anlayan Hasan Dede, kadın kılığına girerek ona yardım etmiştir." (Börklüoğlu 2013: 28).

"Hasan Dede'nin mezarının başında iki tane tunç tas var. Tasların içi hep para dolu olur. Kimin koyduğu bilinmez." (Börklüoğlu, 2013: 28).

"Kıbrıs harbinde bu türbeden düşman üzerine bomba atıldı ve bunu herkes gördü." (Börklüoğlu, 2013: 28).

Darda kalan insanlara yardım ettiğine inanılan Hasan Dede'nin, kötü/olumsuz davranışlarda bulunan kişileri de cezalandırdığına inanılmaktadır. Bununla ilgili de, olayı yaşayan bir kişi şunları anlatmaktadır: "Ben Hasan Dede'nin birçok hikmetine rast geldim. Bir keresinde ağabeyimle türbenin içini temizliyorduk. Bu arada ağbimle sohbete daldık. Ağbimin ağzı biraz bozuk idi, arada bir küfrederdi. Konuşurken, yine birine küfretti. Tam o sırada türbenin içinde bir alev peyda oldu, elimiz yüzümüz yandı. Kendimizi dışarı zor attık, pencereden hâlâ alevler çıkıyordu." (Börklüoğlu, 2013: 28).

Bütün bu örnekler incelendiğinde halkın Hasan Dede'ye olan inanç ve sevgisinin, onun hem yaşadığı dönemde hem de bu dünyadan ayrılışından sonra insanlara yardım ettiği, iyileri mükâfatlandırıp kötüleri cezalandırdığı şekliyle tezahür ettiği görülmektedir.

4. Sonuç

Hasan Dede, Ahmed Yesevî'nin izinde yürüyen Hacı Bektaş Velî'nin müritlerinden olup Balım Sultan'dan el almış bir zattır. O, Horasan'dan Karaman'a gelmiş, oradan da Kırıkkale'nin Hasandede kasabasına yerleşmiştir. Dergâhın Postnişini Balım Sultan, kendisine emanet edilen Peygamberin tahta kılıcını Hasan Dede'ye vererek bundan sonra nasibini Anavarza'da araması gerektiğini söyler. Bu olaydan sonra Hasan Dede Kadirli, Kozan ve Ceyhan arasında bulunan Anavarza'ya gider, oralarda bir süre kaldıktan sonra Kadirli'ye ve oradan da bugün türbesinin bulunduğu yer olan İlbistanlı Köyü'ne geçer, buralarda bir süre dolaşır. Zamanla, Hasan Dede adına bağlı olarak anlatılan olaylar menkıbevi bir hâl alır veya ermiş kişilere mahsus bazı kerametlerle Hasan Dede'ye yakıştırılarak anlatılmaya başlar. Daha sonraki tarihlerde anlatıların da etkisiyle buraya bir türbe yapılır[10]. Muhtemelen türbenin yapıldığı yer Hasan Dede'nin mezarının olduğu yer değildir. Çünkü Hasan Dede ile ilgili anlatıların hiçbirinde onun ölümüne dair herhangi bir ifade yoktur. Kerameti ortaya çıkan Hasan Dede, artık o insanların arasında yaşayamayacağını anlayarak gözden nihan olur. Belki de bu şekilde, belli bir süreliğine görevlendirildiği Anavarza yolculuğu bitmiş, tekrar Kırıkkale'ye gitmiştir. Halk

da ona olan saygıdan dolayı hırkasını/ceketini/asasını/çarığını bıraktığı yere onun adıyla anılan bir türbe yaptırmıştır. Böylece buradaki türbenin sadece bir makam da olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan, orduya katılarak Rumeli'de çeşitli savaşlara katıldığı ifade edilen ve Temeşvarlı Gazi Âşık Hasan adıyla tanınan şairin Hasan Dede olmayıp başka bir şahıs olduğu kanaatindeyim[11]. Çünkü yaşadıkları yer ve zaman başta olmak üzere, şiirleri, şiirlerinde işlenen konular, tarz ve üslup birbirinden oldukça farklıdır.

Sonnotlar

1 "*Türbe,* İlbistanlı Köyü'nün güneybatı uç noktasında, *Savrun'la Balıklağa suyunun birleştiği çatta bulunmaktadır. Kadirli'nin 7 km kuzeyinde ve Savrun vadisinin batı yakasındadır… Türbenin etrafı mezarlıktır… Türbenin etrafındaki çalılara bez parçaları bağlanmıştır… Hasan Dede Türbesi, silindirik gövde ve yarım küre şeklindeki çatı ile klasik Selçuklu kümbetlerini hatırlatır. Zaten yapı, Selçuklu tarzının acemice yapılmış bir taklidi izlenimini vermektedir… Türbenin kapısının üzerindeki mermer levha 1990'lı yılların başında konmuş, üzerinde; 'Hasan Dede Türbesi 1365-1440' ibaresi vardır. Araştırmacılar, 1365'in yanlış yazıldığını, doğrusunun 1325/1909 olduğunu belirtmektedirler…..* Türbe duvarının kıble (güney) yönünde günah deliği adı verilen bir pencere vardır. Pencere, içte 35-73 cm, dışta 25-57 cm açılımlıdır. İç yükseklik 68 cm, dış yükseklik 85 cm'dir. Pencere içten dışa doğru daralmakta ve içe meyillidir. Türbenin doğu-batı doğrultusunda bir sanduka bulunmaktadır. Sandukanın boyu; 2 metre 35 cm, eni 1 metre, 62 cm'dir." (Akyiğit vd., 2000: 102).

2 Tokdan, o tarihte 64 yaşında idi.

3 Bir başka varyantta, ağanın hanımı köfteyi bir bohçaya/sofra bezine çıkın eder. (Çünkü içli köfte yufkanın arasına konulup bir beze sarılırsa sıcaklığını daha iyi muhafaza eder.) Hacdan dönen ağa da köylülere, tabak yerine bohçayı gösterir. Kerametinin ortaya çıktığını anlayan Hasan Dede, oradan ayrılırken; "Benim börkümü nerede bulursanız, ben oradayım." diyerek kaybolur. Börkünün bulunduğu yere türbe yapılır (Balıkçı, 1996: 139).

4 Adana'da "Eğri Ağaç", Yumurtalık'ta ise "Demirtaş Dede" adıyla da anlatılmaktadır.

5 Anlatıldığına göre Arafat Dağı'nda, Lokmân-ı Perende'nin canının "*bişi/pişi*" istemesi Hacı Bektaş Veli'ye ayan olur. Lokmân-ı Perende'nin hanımının yaptığı bişileri bir tepsiye koyarak sıcak sıcak şeyhe sunar. Durumu anlayan Lokmân-ı Perende, hac dönüşü elini öpmeye gelenlere, asıl hacının Hacı Bektaş olduğunu söyler (Alptekin, 2012: 114).

6 Yabani mersin.

7 Pencere, içte 35-73 cm, dışta 25-57 cm açılımlıdır. İç yükseklik 68 cm, dış yükseklik ise 85 cm'dir.

8 Daha geniş bilgi için bkz.: Tanyu, 1987: 88-89,92, 111, 138, 148.

9 Efsane, 2009 yılında Zeynep Karadurduoğlu tarafından Osman Avara'dan derlenmiştir. Kadirli'de ikamet etmekte olan Avara, 1960 doğumlu ve lise mezunu olup esnaf olarak geçimini sağlamaktadır.

10 Türbenin yapılış tarihi Hasan Dede'nin yaşadığı dönemden çok sonradır.

11 Daha geniş bilgi için bkz.: Şimşek 1996a.

Kaynaklar

Akyiğit, Mehmet vd. (hzl.), (2000). *Kadirli 2000*. İzmir: Ak Ajans Basım Yayın.

Alptekin, Ali Berat (2012). *Efsane ve Motifleri Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Balıkçı, Birgül (1996). "Kadirli (Adana) Ağzı (İnceleme – Metinler – Sözlük)". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Börklüoğlu, Dilek (2013). "Kadirli Folkloru". Yayımlanmamış Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi İnsani ve Sos. Bil. Fak. TDE Böl., Elazığ.

Gökbulut, Güler Özden (1999). "Hasan Dede ve Hasan Dede Türbesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 9, 101-103.

Karadurduoğlu, Zeynep (2009). "Köseli/Kadirli Köyü Folkloru". Yayımlanmamış Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi İnsani ve Sos. Bil. Fak. TDE Böl., Elazığ.

Ocak, Ahmet Yaşar (1983). *Bektaşi Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Okuşluk, Refiye (1994). "Adana Efsaneleri Araştırması (Derleme-İnceleme)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Şimşek, Esma (1996a). "Âşık Hasan Dede Üzerine Yeni Tespitler". *Milli Kültür Araştırmaları, 50. Kültür ve Sanat Yılında Mehmet Önder'e Armağan*. (hzl. Mehmet Yardımcı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 256-262.

Şimşek, Esma (1996b). "Ahmed Yesevî Hakkında Anlatılan Menkabelerde Yer Alan Motifler". *Tarla*, 96/2, Şubat, 9-12.

Şimşek, Esma (2015). "Kıbrıs'ta Anlatılan, 'Hacı Mehmet Buba ile Lalası' Efsanesi Üzerine Bir Değerlendirme". *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, Vol: 6, Issue: 20, p. 105-115.

Tanyu, Hikmet (1987). *Türklerde Taşlarla İlgili İnançlar.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.